

ORNAMENTE DE CENTURĂ DESCOPERITE LA OLTINA - „CAPUL DEALULUI”

Cristina PARASCHIV-TALMAȚCHI*
Gabriel CUSTUREA*

Cuvinte-cheie: *ornamente de centură, aplice, capete de curea, Evul Mediu timpuriu, Dobrogea.*

Keywords: *belt ornaments, appliques, strap ends, Early Middle Ages, Dobrudja.*

Rezumat: Începută a fi cercetată în anul 2001, așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina – „Capul Dealului” (jud. Constanța) oferă numeroase date care o evidențiază în peisajul arheologic dobrogean prin inedit și trăsături specifice, comparativ cu ceea ce s-a cercetat până acum. Printre numeroasele piese descoperite aici se află și acelea folosite ca accesorii vestimentare, obiecte de mici dimensiuni care, aplicate sau cusute, ofereau un alt aspect hainelor, curelelor, genților, încălțămintei și altor obiecte ce puteau a fi înfrumusețate cu ajutorul lor.

Prezentul studiu aduce în atenție un lot de obiecte din bronz descoperite în așezarea medievală timpurie fortificată de la Oltina-„Capul Dealului”. Acesta este compus din 31 aplice și 3 capete de curea. Pieseile provin din cercetarea arheologică sistematică și din descoperiri întâmplătoare, anterioare deschiderii șantierului arheologic, și fac parte din colecția Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța.

Caracteristicile generale ale multora dintre ornamentele de centură descoperite la Oltina le atribuie grupelor obiectelor specifice zonei dunărene. Analogiile, prezența unor modele din plumb și a unor tipare în centrele de prelucrare artistică a metalelor aflate la sud de Preslav, restrâng, pentru numeroase piese, teritoriul la Primul Țarat bulgar și aria lui de influență.

Din punct de vedere cronologic piesele din lotul prezentat se datează, larg, în secolele VIII – XI. Cele mai multe aparțin perioadei de mijloc a intervalului precizat, secolele IX-X. În câteva situații, descoperirea unor piese similare în contexte datate în secolele VIII-IX, respectiv

* Cristina PARASCHIV-TALMAȚCHI: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, e-mail: ctalmatchi@gmail.com.

* Gabriel CUSTUREA: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, e-mail: custurea@gmail.com

în secolele VIII-X, determină o atenție sporită din partea noastră în analiza descoperirilor, piesele respective putând reprezenta posibile indicii de fondare a așezării în a doua jumătate a veacului al VIII-lea, care însă rămân doar teoretice, ele trebuind argumentate cu situații clare rezultate în timpul cercetării.

Ornamentele de centură descoperite la Oltina contribuie la completarea informațiilor referitoare la moda timpurilor respective, la producția de bijuterii, aria răspândirii acestora și, implicit, la conturarea imaginii zonei în perioada medievală timpurie.

Abstract: Begun to be researched in 2001, the early medieval fortified settlement of Oltina – “Capul Dealului” (Constanța county) offers numerous data that highlight it in the Dobruja archaeological landscape through novelties and specific features compared to what has been investigated so far. Among the many pieces discovered here are those used to decorate clothing accessories, small objects which, by application or sewing, offered another aspect of clothes, belts, bags, shoes and other objects that could be embellished with their help.

The present study brings to attention a batch of bronze objects discovered in the early medieval fortified settlement of Oltina – „Capul Dealului”. The batch consists of 31 appliques and 3 strap ends. The pieces come from the systematic research and from the collection of the Museum of National History and Archeology from Constanța, the latter representing random discoveries before the opening of the archaeological site.

The general characteristics of many of the belt ornaments discovered at Oltina attributed them to the groups of objects specific to the Danube area. The analogies, the presence of lead models and molds in the artistic metalworking centers located south of Preslav, limit, for many pieces, the territory to the first Bulgarian Czarism and its area of influence.

From a chronological point of view, the pieces of the presented group belong broadly to the 8th - 11th centuries. Most belong to the middle period of the specified interval, 9th - 10th centuries. In some situations, the discovery of similar pieces in contexts dating back to the 8th-9th centuries, respectively the 8th-10th centuries, determine us to a greater attention in the analysis of the discoveries, the respective pieces being possible indications of the foundation of the settlement in the second half of the 8th century, which, however, remain theoretical only, and they must be argued with clear situations that emerge during the research.

The belt ornaments discovered at Oltina contribute to the completion of the information regarding the fashion of the respective times, the production of jewelry, the area of their spread and, implicitly, the shaping of the image of the area during the early medieval period.

Introducere

Cercetată începând cu anul 2001, așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina – „Capul Dealului” oferă numeroase date care o evidențiază în peisajul arheologic dobrogean prin inedit și trăsături specifice, comparativ cu ceea ce a fost cercetat până acum. Plasată, la nivel teoretic, ca grad de dezvoltare, între așezările protejate de ziduri (considerate că au atins un caracter urban, pentru ceea ce însemna la acel moment nivelul evolutiv al zonei) și cele deschise (de regulă, comunități mici având ca ocupații principale agricultura și creșterea

animalelor), în fapt așezarea de la Oltina, prin descoperirile de până acum, relevă o dezvoltare apropiată de cea a cetăților din Dobrogea.

Printre numeroasele piese descoperite aici se află și un lot încadrat ornamentelor accesoriilor vestimentare, compus din obiecte de mici dimensiuni întrebuințate la decorarea hainelor, curelelor, genților, încălțămintei și a altor obiecte ce puteau fi înfrumusețate (prin aplicare sau coasere) cu ajutorul lor. În materialele editate până acum cinci ani erau prezentate relativ puține astfel de piese, ca provenind din Dobrogea, cele mai numeroase fiind acumulate în zona siturilor cercetate sistematic. Așezarea de la Dinogetia-Garvăn reprezenta punctul de referință, raportarea la acesta fiind aproape obligatorie, datorită celor peste 40 de piese (însumând aplice și capete de curea)¹. Alte piese, puține numeric pentru fiecare sit în parte, erau cunoscute la Păcuilui lui Soare², Noviodunum-Isaccea³, Capidava⁴, Istria⁵ etc. Cumularea informațiilor și descoperirilor obținute ca urmare a unor investiții private, a analizei colecției muzeului din Constanța și a intensificării cercetărilor de teren a dus la identificarea de noi situri (așezări și necropole) cu astfel de descoperiri, lărgind aria cunoscută până acum a răspândirii acestora în cadrul teritoriului dobrogean. Noile date relevă pătrunderea decorațiunilor de curea și la comunitățile din centrul și sudul Dobrogei, amintind aici descoperirile puțin numeroase de la Târgușor și Valu lui Traian⁶, precum și loturile de la Adamclisi⁷ și Tufani⁸, cărora le adăugăm acum pe cel de la Oltina-„Capul Dealului”.

Catalogul pieselor de metal*

Aplice

1. Aplică dreptunghiulară cu suprafața netedă. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate prezintă două urechi de prindere: L=1,88 cm; l=1,6 cm; MINAC inv. 47962 (Pl. I:1).

Piese similare, cele mai multe prezentând ca decor o zonă dreptunghiulară decupată, au fost descoperite în Bulgaria⁹. Printre acestea se află și o aplică fără decor decupat, cu patru cuie de prindere, care a fost datată în sec. VIII, cu posibilitatea extinderii datării și în veacul următor¹⁰.

¹ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 293-300, Fig. 173.

² DIACONU 1969, p. 503, Fig. 1/1-4, 16-17; DIACONU & VÎLCEANU 1972, p. 154-156, Fig. 62/1-5, Fig. 63/1; DIACONU & BARASCHI 1977, p. 116-119, Fig. 95/1-2, 7-11, 16.

³ BARNEA & MITREA 1959, p. 471, Fig. 10/12.

⁴ FLORESCU, FLORESCU & DIACONU 1958, p. 234, Fig. 118/5.

⁵ ZIRRA 1963, p. 393, Fig. 29/10.

⁶ PARASCHIV-TALMAȚCHI & CUSTUREA 2012, p. 347-348, 356-357, Pl. 2-3/9, 14, 16.

⁷ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 182.

⁸ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 387-404.

* Prescurtări folosite în catalog: Diam. – diametru, gr. – grosime, Î – înălțime, L – lungime, l – lățime, Nr. – număr, Inv. – inventar, MINAC – Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

⁹ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 133-135, Pl. I-II.

¹⁰ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 25, 119, 133, Pl. I/3.

2. Aplică dreptunghiulară cu decor geometric în relief constând în două chenare cu nișe semicirculare, cu suprafețe netede, și cinci linii scurte. Unul dintre chenare conturează marginile piesei, iar al doilea o perforație dreptunghiulară situată în partea centrală a aplicii. Cele cinci linii scurte, dispuse semicircular, se află între cele două chenare, pe una din laturile lungi. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate prezintă două cuie de prindere: $L=2$ cm; $l=1,67$ cm; MINAC inv. 47963 (Pl. I:2).

Piese aproape identice au fost descoperite în interiorul cetății de la Pliska (sec. X)¹¹, precum și în fortărețele din Novakovo și Dolișe (sec. IX-X)¹², din nord-estul Bulgariei.

3. Aplică dreptunghiulară, de dimensiuni mici, care prezintă decor perlat delimitat pe două zone: un chenar ce conturează marginile piesei; respectiv o zonă centrală, dreptunghiulară, unde motivul decorativ este mai puțin reliefat. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate prezintă un nit de prindere: $L=1,2$ cm; $l=1$ cm; MINAC inv. 47965 (Pl. I:3).

Piesa prezintă similitudini cu o aplică descoperită în așezarea de la Odărca (Bulgaria), care a fost datată în a doua jumătate a sec. IX și începutul celui următor¹³.

4. Aplică circulară cu șapte granule circulare mai mari, una poziționată central, iar celelalte uniform spre limita piesei, și șase mai mici, punctiforme, ce formează un cerc perlat în jurul celei centrale. De la protuberanța centrală pornesc șase linii punctate care delimitează zone aproximativ egale în care sunt dispuse două protuberanțe, câte una din fiecare tip. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are un cui de prindere: Diam. = 1,3 cm; MINAC inv. 42147 (Pl. I:4).

În Dobrogea, descoperiri asemănătoare sunt cunoscute la Adamclisi (6 aplici, din care 4 identice)¹⁴ și Tufani (1)¹⁵, datate în sec. X și în prima jumătate a sec. XI. Aplici de acest tip au fost descoperite și la est de Carpați, la Lozna (în stratul de cultură al așezării datate între sfârșitul sec. VII și în veacul următor, posibil și primele decenii ale sec. IX)¹⁶, dar și în Bulgaria, la Markeli (prima jumătate a sec. X)¹⁷ și Nadarevo (prima jumătate a sec. X)¹⁸. O piesă similară a fost descoperită și la Novosel¹⁹, cunoscut centru de prelucrare artistică a metalelor cu o intensă activitate în prima jumătate a sec. X, aflat la circa 10 km vest de Preslav²⁰.

¹¹ ALADZHOV & GRIGOROV 2009, p. 187, Fig. 2/5, 189.

¹² PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 27, 119, 134, Pl. I/14-16.

¹³ DONCHEVA-PETKOVA, NINOV & PARUSHEV 1999, p. 105, Pl. L/657.

¹⁴ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 170-171, 194, Pl. VI/3-8, 195, Pl. VII/3-8.

¹⁵ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 389, 403, Pl. II/1, 404, Pl. III/1.

¹⁶ TEODOR 2011, p. 49, 74, 122, Fig. 39/15.

¹⁷ MOMCHILOV 2015, p. 403-405, Fig. 1- 2/2.

¹⁸ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 125 și n. 182.

¹⁹ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 125, 229, 290, Pl. XLVIII/534.

²⁰ DONCHEVA 2012, p. 2.

5. Aplică circulară cu decor vegetal (floare cu opt petale delimitate de linii incizate ce pornesc de la un cerc incizat situat central). A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are un nit de prindere: Diam. = 1,5 cm; MINAC inv. 47966 (Pl. I:5).

Aplice similare, cu șase sau opt petale, se găsesc în colecția Muzeului de Arheologie din Varna. Două dintre acestea, prezentând câte opt petale, provin din fortărețele de la Izvornik și Suvorovo. Acest tip de aplică se datează în general în sec. IX-X, dar încadrarea cronologică a fost extinsă și în sec. XI, ca în cazul piesei descoperită la Markeli (sec. IX-XI)²¹. Pentru aplicele rozetă, de ambele tipuri, găsim analogii și în zona Dunării de Mijloc, în mediul avar, ca decor pentru harnașament, unde sunt dateate în sec. VIII-IX. Aplicele cu șase petale sunt prezente atât în Bulgaria, dar și în Caucazul de Nord, în context de sec. VIII²².

6. Aplică circulară cu decor vegetal (o stea cu cinci colțuri adâncită în suprafața piesei creează imaginea unei corole cu cinci petale, în centrul căreia se află un cerc cu punct în mijloc). A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: Diam. = 1,32 cm; MINAC inv. 42143 (Pl. I:6).

7. Aplică circulară cu decor vegetal (o stea cu cinci colțuri adâncită în suprafața piesei creează imaginea unei corole cu cinci petale, în mijlocul căreia se află un cerc ușor reliefat). A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: Diam. = 1,5-1,6 cm; MINAC inv. 47953 (Pl. I:7).

Pentru aplicele de la pozițiile nr. 6 și 7 din catalog găsim analogii la Pliska (sec. IX și începutul sec. X)²³, Skala (sec. X)²⁴, în centrul de producție de la Novosel (sec. X)²⁵, în colecțiile muzeelor din Sofia (sec. IX-X)²⁶ și Varna (provenind cu precădere din nord-estul Bulgariei) și în zona Dunării Mijlocii²⁷. Ele se datează în sec. IX-X. La Varna se află și un model din plumb pentru acest tip de aplică (sec. X)²⁸.

8. Aplică redând o floare cu patru petale conturate prin motivul „șnur” reliefat. Fiecare petală este decorată cu câte un cerc mic, iar în centrul piesei se află alte două cercuri concentrice, toate rediate prin același motiv. Între petale par a fi rediate mici frunze (trei se păstrează întregi), cu vârful ascuțit. Aceste frunze au atât rol estetic, cât și utilitar, prezența câte unei perforații în mijlocul fiecăreia arătând că ele serveau la prinderea piesei de obiect. O altă perforație se află în partea centrală a aplicei. A fost executată prin batere pe foiță de cupru: L = 2,37 cm; l = 2,24 cm; gr. = 0,07 cm; MINAC inv. 47964 (Pl. I:8).

²¹ MOMCHILOV 2015, p. 402, 404-405, Fig. 1- 2/1.

²² PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 35-36, 121, 137, Pl. IV/58-61.

²³ ALADZHOV *et al.* 2013, p. 113, 222, Pl. VII/16; KONSTANTINOV 2015, p. 209, Fig. 5/23-24, 211.

²⁴ YOTOV & ATANASOV 1998, p. 109-110, 314, Pl. CXV/454.

²⁵ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 228, 290, Pl. XLVIII/525.

²⁶ STANILOV 1991, p. 14, 47, 57, Pl. III/14-15.

²⁷ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 36, 121, 137, Pl. IV/66-67.

²⁸ PLETNOV 2004, p. 229, Pl. 1/19A-19B.

Câteva aplice cu aspect relativ asemănător au fost descoperite la Preslav²⁹ și Kikinda-P.K. Banat Tovilište³⁰. O altă piesă, datată la sfârșitul sec. IX – sec. X, se află în colecția muzeului din Varna³¹. În Dobrogea, o piesă aproape identică la aspect, dar realizată probabil din foiță de argint, provine de la Adamclisi. Ea a fost datată, prin analogie cu cele menționate anterior și în corelație cu alte materiale împreună cu care a fost descoperită, la sfârșitul sec. IX și în veacul următor³². Forma este asemănătoare cu cea a unor aplice din bronz, turnate, folosite la Pliska în sec. IX-X³³.

9. Aplică redând o floare cu nouă petale conturate prin motivul „șnur” reliefat. În centrul piesei se află un cerc mai mare, redat prin același motiv. Nu prezintă perforație necesară pentru prinderea piesei de un obiect. A fost executată prin batere pe foiță de cupru (?): Diam. = 2,42-2,48 cm; gr. = 0,09 cm; MINAC inv. 41238 (Pl. I:9).

Nu cunoaștem o piesă similară, dar tehnica de realizare și decorul, asemănătoare piesei precedente, ne-au determinat să presupunem că ar putea să aparțină aceleiași categorii de aplice, urmând a fi perforată la momentul utilizării.

10. Aplică cordiformă fără decor, de mici dimensiuni. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: Î = 1,69 cm; l = 1,27 cm; MINAC inv. 47954 (Pl. I:10).

O piesă similară a fost descoperită izolat în așezarea de la Dinogetia-Garvăn, fiind datată în prima jumătate a sec. XI³⁴. Alte două exemplare, din sec. X, provin de la Adamclisi³⁵. Din Bulgaria amintim piesele descoperite la Pliska³⁶ și pe cele aflate în colecțiile muzeelor din Sofia³⁷ și Varna³⁸, încadrate sec. IX-X, precum și modele din plumb³⁹. Acest tip de aplică are o răspândire largă, fiind cunoscut în Bulgaria, Ungaria, Rusia și Mongolia, iar într-o pictură murală din sec. VII-IX descoperită la Turfan (Turpan, China) mai multe aplice cordiforme sunt redade pe hamurile unui cal⁴⁰. Astfel de piese se produceau, în timpul primului Țarat bulgar, în atelierele de la Novosel⁴¹.

²⁹ MAYSTORSKI 2004, p. 269, Fig. 3.

³⁰ OȚA 2008, p. 126, Pl. 24/10, 258. Piesele de aici sunt din foiță de argint presată și au pe spate nituri de prindere.

³¹ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 38, p. 121, p. 196, Pl. V/87.

³² PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 171, 194, Pl. VI/9, 195, Pl. VII/9.

³³ ALADŽOV *et al.* 2013, p. 112, 222, Pl. VII/10.

³⁴ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 295-296, Fig. 173/8.

³⁵ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 171, 194, Pl. VI/10-11, 195, Pl. VII/10-11.

³⁶ KONSTANTINOV 2015, p. 207, 209, Fig. 5/3-4.

³⁷ STANILOV 1991, p. 15, 48, 59, Pl. V/24-25.

³⁸ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 40, p. 121, p. 197, Pl. VI/110, 114-117, p. 198, Pl. VII/118-121.

³⁹ PLETNOV 2004, p. 229, Pl. 1/1A-1B.

⁴⁰ BARNEA 1954, p. 222.

⁴¹ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 209-210, p. 278, Pl. XXXVI/279-288.

11. Aplică cordiformă, lungă, perforată în zona centrală (probabil cu intenția împodobirii cu ajur în formă de inimă), ornamentată cu trei chenare cordiforme, două reliefate, cu suprafața netedă, și unul adâncit, cu suprafața acoperită cu linii scurte. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: $\hat{I} = 1,9$ cm; $l = 1,58$ cm; MINAC inv. 42140 (**Pl. I:11**).

Patru aplice de acest tip există în colecția Muzeului de Arheologie din Varna, una dintre ele provenind de la Izvornik. Ele au fost încadrate cronologic în sec. IX-X⁴². Aplicele cordiforme cu ajur în formă de inimă sunt numeroase în descoperirile din Bulgaria⁴³ (sec. IX-X) și Ungaria⁴⁴ (sec. X), dar în general au suprafața netedă. În Dobrogea, un exemplar, doar cu ajur în zona centrală, provine de la Adamclisi (a doua jumătate a sec. IX-X)⁴⁵.

12. Aplică cordiformă de mici dimensiuni, cu chenar incizat și decupaj semicircular în partea superioară. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: $\hat{I} = 1,57$ cm; $l = 1,5$ cm; MINAC inv. 42144 (**Pl. I:12**).

O piesă similară, descoperită la Suvorovo, se află în colecția muzeului din Varna. Ea a fost datată la sfârșitul sec. IX și începutul sec. X⁴⁶. Aplicele de acest tip sunt prezente în descoperiri în Europa de Est (Rusia, Ungaria, Bulgaria), unde au fost încadrate cronologic într-un interval destul de restrâns, sfârșitul sec. IX și începutul sec. X⁴⁷.

13. Aplică cordiformă de mici dimensiuni, cu suprafața netedă, decupaj semicircular în partea superioară și bulb spre exterior în cea inferioară. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are un nit de prindere: $\hat{I} = 1,49$ cm; $l = 1,2$ cm; MINAC inv. 47955 (**Pl. I:13**).

Nu cunoaștem o piesă similară, dar după tehnică și aspect general am considerat că poate fi încadrată lotului analizat.

14. Aplică cordiformă având suprafața împărțită, prin linii reliefate netede, în trei registre, cu chenar neted și decupaj semicircular în partea superioară. Fiecare registru prezintă decor vegetal în interior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 1,6$ cm; $l = 1,55$ cm; MINAC inv. 42142 (**Pl. I:14**).

Nu cunoaștem o piesă similară, dar prezintă unele asemănări, ca stil

⁴² PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 43-44, 122, 145, p. 202, Pl. XI/203-206; YOTOV & PAVLOVA 2004, p. 78, Fig. 60, p. 94 unde se menționează că întregul set de piese ce decora o centură provine din nord-estul Bulgariei.

⁴³ CHANGOVA 1983, p. 198-199, Fig.1/Δ; ATANASOV & IORDANOV 1994, p. 20, Pl. III/16; BONEV & DONCHEVA 2011, p. 227, p. 289, Pl. XLVII/514-515; DONCHEVA 2013, p. 160, p. 169, Pl. III/9-13.

⁴⁴ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 43.

⁴⁵ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 172, 194, Pl. VI/14, 195, Pl. VII/14.

⁴⁶ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 46, p. 122, p. 203, Pl. XII/218.

⁴⁷ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 46.

decorativ, cu aplice descoperite la Novosel⁴⁸.

15. Aplică cordiformă lată, cu patru bulbi spre exterior. Piesa este neglijent realizată. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 1,9$ cm; $l = 2,5$ cm; MINAC inv. 42137 (Pl. I:15).

Piese similare cunoaștem în nord-estul Bulgariei, ele provenind de la Debrene, Dobrič și Šumen. Acestea au fost încadrate cronologic la sfârșitul sec. IX și în sec. X⁴⁹.

16. Aplică cordiformă cu chenar incizat, lată, cu cinci bulbi spre exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două nituri de prindere: $\hat{I} = 1,96$ cm; $l = 3,27$ cm; MINAC inv. 42134 (Pl. I:16).

În Dobrogea, aplice asemănătoare au fost descoperite la Adamclisi (sec. X)⁵⁰ și Tufani (sec. X)⁵¹. În Bulgaria astfel de descoperiri sunt destul de numeroase, amintind aici pe cele de la Odărca (sec. IX-X)⁵², Okorš (sec. X)⁵³, pe cele din colecția muzeului din Varna, unele provenind din împrejurimile Balčic-ului sau din rezervația Šerba, și pe cele din colecția muzeului din Šumen (sfârșitul sec. IX, dar mai ales în sec. X)⁵⁴.

17. Aplică cordiformă lată cu partea centrală ușor bombată încadrată de chenar în relief și cu șase bulbi spre exterior, unul cu o mică adâncitură. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două nituri de prindere: $\hat{I} = 2,24$ cm; $l = 2,29$ cm; MINAC inv. 41239 (Pl. I:17).

Piese asemănătoare provin de la Stărmen (sec. IX-X)⁵⁵, Preslav (sec. IX-X)⁵⁶, alte câteva aflându-se în colecțiile muzeelor din Sofia (sec. IX-X)⁵⁷, Dobrič și Varna (datate la sfârșitul sec. IX și mai ales în sec. X)⁵⁸. La Varna se află și un model din plumb pentru acest tip de aplică (sec. X)⁵⁹. O piesă asemănătoare, dar de tip înalt și mai puțin lat, a fost descoperită la Isaccea-Noviodunum (sfârșitul sec. X și începutul celui următor)⁶⁰.

18. Aplică cordiformă lată cu decor vegetal, tip „ramură”, incizat și patru bulbi spre exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două nituri de prindere: $\hat{I} = 1,38$ cm; $l = 1,88$ cm; MINAC inv. 42151 (Pl. I:18).

⁴⁸ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 286, Pl. XLIV/432-434.

⁴⁹ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 41-42, 122, 142, 200, Pl. IX/159-161.

⁵⁰ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 172, 194, Pl. VI/16, 195, Pl. VII/16.

⁵¹ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 389, 403, Pl. II/3, 404, Pl. III/3.

⁵² DONCHEVA-PETKOVA, NINOV & PARUSHEV 1999, p. 106, Pl. L/665.

⁵³ ATANASOV, IOTOV & MIHAJLOV 2011, p. 224, 233, Fig. 12/d.

⁵⁴ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 47, 123, 147-148, 204, Pl. XIII/233-238.

⁵⁵ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 49 și n. 233.

⁵⁶ BONEV 1993, p. 72-73, Fig. 12/a.

⁵⁷ STANILOV 1991, p. 15-16, 47, 60, Pl. VI/33-34.

⁵⁸ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 49, 123, 150, 204, Pl. XV/267-268.

⁵⁹ PLETNOV 2004, p. 229, Pl. 1/3A-3B.

⁶⁰ BARNEA & MITREA 1959, p. 470-471, Fig. 10/12.

Acest tip de aplică apare mai des în descoperiri, fiind cunoscut în interiorul cetății de la Pliska (sec. X)⁶¹, în centrele de producție artistică a metalelor de la Zlatar (sec. X)⁶² și Novosel (sec. X)⁶³, la Okorš (sec. X)⁶⁴. Analogii exacte se găsesc și în colecțiile muzeelor din Preslav⁶⁵ (sec. IX-X), Sofia (sec. IX-X)⁶⁶ și Varna (a doua jumătate a sec. IX și sec. X)⁶⁷, alături de model din plumb (sec. X)⁶⁸. Mai multe aplice de acest tip au fost descoperite într-un mormânt din necropola Benepusztá (Ungaria), alături de piese monetare din a doua jumătate a sec. X⁶⁹. Câteva aplice aparținând grupului tipologic cu decor tip „ramură” au fost descoperite și în teritoriul dintre Dunăre și Marea Neagră, dar diferă ca formă (sunt mai înalte) sau stilizare a decorului. Acestea provin de la Adamclisi (sec. X)⁷⁰ și Tufani (sec. X)⁷¹.

19. Aplică cordiformă lungă decorată cu două „picături” și un romb, adâncite, în ultimul aflându-se câteva elemente geometrice redată în relief. Piesa are bordura plată, adusă spre interior în zona mediană, și un bulb spre exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 2,2$ cm; $l = 1,5$ cm; MINAC inv. 42145 (**Pl. I:19**).

Analogii pentru această aplică am găsit la Adamclisi (sec. X – prima jumătate a sec. XI)⁷², Tufani (sec. X – prima jumătate a sec. XI)⁷³, Skala (primele decenii ale sec. XI)⁷⁴, Tarcal (Ungaria)⁷⁵ și în colecția muzeului din Varna, unele fiind aduse aici de la Novakovo și din rezervația Șerba (sfârșitul sec. IX și sec. X)⁷⁶.

20. Aplică cordiformă lungă decorată cu motiv vegetal incizat și trei „picături” adâncite. Piesa are bordura plată, adusă spre interior sub zona mediană, și un bulb spre exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două cuie de prindere: $\hat{I} = 2,12$ cm; $l = 1,44$ cm; MINAC inv. 47952 (**Pl. I:20**).

⁶¹ ALADZHOV & GRIGOROV 2009, p. 187, Fig. 2/3, 189.

⁶² DONCHEVA 2013, p. 154-156, p. 165, Pl. I/5-10.

⁶³ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 224, 287, Pl. XLV/471-472.

⁶⁴ ATANASOV, IOTOV & MIHAJLOV 2011, p. 224, 233, Fig. 12/e.

⁶⁵ DONCHEVA 2004, p. 213, Pl. I/3, p. 221, nr. 4.

⁶⁶ STANILOV 1991, p. 16, 49, no. 40, 61, Pl. VII/40.

⁶⁷ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 60, p. 125, 159-160, 214, Pl. XXIII/406-411, 215, Pl. XXIV/412-415.

⁶⁸ PLETNOV 2004, p. 229, Pl. 1/6A-6B.

⁶⁹ STANILOV 1991, p. 16-17.

⁷⁰ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 174, 194, Pl. VI/26-27, 195, Pl. VII/26-27.

⁷¹ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 390-391, 403, Pl. II/5, 404, Pl. III/5.

⁷² PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 175, 194, Pl. VI/30, 195, Pl. VII/30.

⁷³ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 391, 403, Pl. II/6, 404, Pl. III/6.

⁷⁴ YOTOV & ATANASOV 1998, p. 109, 313, Pl. CXIV/440.

⁷⁵ RÉVÉSZ 2014, p. 108, Fig. 4. éé

⁷⁶ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 64, 125, 162, 217, Pl. XXVI/457-459.

Aplice asemănătoare au fost descoperite la Pliska (sfârșitul sec. IX și începutul celui următor)⁷⁷, Izvornik, Suvorovo, Vinica, Venčan, Dobroplodno și regiunea Varna, aflându-se în colecția Muzeului de Arheologie din Varna (sec. X)⁷⁸. Analogii pentru această aplică se găsesc și în colecțiile muzeelor din Sofia (sec. IX-X), Târgoviște (provenind de la Nadarevo)⁷⁹, Razgrad și Dobrič (sec. X)⁸⁰. În colecțiile muzeelor din Varna (sec. X)⁸¹ și Târgoviște (provenind de la Nadarevo)⁸² se află și modele din plumb pentru acest tip de aplică. Piese similare (unele acoperite cu metal alb – probabil argint sau staniu), aplice nefinalizate, rebuturi și modele de plumb au fost descoperite și în centrul de prelucrare artistică a metalelor de la Zlatar (sec. X), iar în centrul orașului Preslav a fost descoperit un tipar (aflat într-o colecție particulară) ce servea la realizarea unor piese similare⁸³.

21. Aplică cordiformă lată cu decor palmetă redat în relief și un bulb spre exterior. Bordura se îngroașă în partea inferioară sub forma a două triunghiuri, iar în zona mediană din bordură pornesc două volute spre palmetă. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 1,98$ cm; $l = 2,5$ cm; MINAC inv. 42138 (**Pl. I:21**).

Piese similare au fost descoperite la Odărci (sec. IX-X)⁸⁴; altele se află în colecția muzeului din Varna (sfârșitul sec. IX – sec. X)⁸⁵. O aplică ce aparține grupei aplicelor cordiforme decorate cu palmetă, care prezintă dubla îngroșare triunghiulară a bordurii în partea inferioară (fără volutele din zona mediană), provine din inventarul unui mormânt din necropola de la Sultana (sec. VIII – începutul sec. IX)⁸⁶.

22. Aplică cordiformă lată decorată cu motiv geometric incizat. Piesa are bordura adusă ușor spre interior, sub zona mediană, și trei bulbi spre exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două nituri de prindere: $\hat{I} = 2,12$ cm; $l = 2,54$ cm; MINAC inv. 41241 (**Pl. I:22**).

O piesă identică nu am găsit în literatura de specialitate. Ca formă și decor, asemănări găsesc cu trei piese aflate în colecția Muzeului de Arheologie din Varna (sec. IX-X), datate prin analogie cu aplice descoperite la Hersones (Chersonesos, Ucraina) și Gratresk (Suedia)⁸⁷.

23. Aplică cordiformă, cu aspect de scut, cu medalion central profilat încadrat de un chenar perlat, cu bordura întoarsă formând șase bulbi spre

⁷⁷ ALADZHOV & GRIGOROV 2009, p. 187, Fig. 2/2, 189.

⁷⁸ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 65, 125, 164, 219, Pl. XXVIII/483-493.

⁷⁹ DONCHEVA & NIKOLOV 2010, p. 85, Fig. 3/10-11.

⁸⁰ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 65.

⁸¹ PLETNOV 2004, p. 229, Pl. 1/16A-16B.

⁸² DONCHEVA & NIKOLOV 2010, p. 85, Fig. 3/12.

⁸³ DONCHEVA & NIKOLOV 2010, p. 82, Fig. 1/1-3, p. 86, Fig. 4/1-8.

⁸⁴ DONCHEVA-PETKOVA, NINOV & PARUSHEV 1999, p. 106, Pl. LI/682.

⁸⁵ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 69, 126, 170-171, 224, Pl. XXXIII/591-592.

⁸⁶ MITREA 1988, Pl. 2/T14.9.

⁸⁷ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 72, 126, 172, 226, Pl. XXXV/611-613.

exterior. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 1,76$ cm; $l = 1,6$ cm; MINAC inv. 42141 (Pl. II:23).

Aplica are unele analogii cu exemplare descoperite la Adamclisi (sec. X – prima jumătate a sec. XI)⁸⁸, Alba Iulia (sec. X-XI)⁸⁹, Bădragii Vechi (sec. X-XI)⁹⁰ și Popina (sec. IX-X)⁹¹. Piese asemănătoare se află în colecția muzeului din Varna (sec. X)⁹², unde există și modele din plumb (sec. X)⁹³. Aplice asemănătoare, inclusiv varianta cu decor ajurat, se produceau în sec. X în atelierele de la Novosel⁹⁴.

24. Aplică cordiformă cu aspect de scut și patru bulbi spre exterior. Suprafața prezintă numeroase denivelări, fără a contura un decor. Piesa pare un rebut. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are două nituri de prindere: $\hat{I} = 1,3$ cm; $l = 1,6$ cm; MINAC inv. 47957 (Pl. II:24).

Se datează ca piesa anterioară, în sec. X, posibil și în prima jumătate a secolului următor.

25. Aplică cordiformă cu aspect de scut înalt. Piesa are marginea adusă ușor spre interior în zona mediană și în partea inferioară, în ultima formând un bulb de dimensiuni mari. Suprafața prezintă denivelări și un cerc mic reliefat, care decorează jumătatea inferioară. Piesa poate fi un rebut. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are un cui și un nit de prindere: $\hat{I} = 2$ cm; $l = 1,46$ cm; MINAC inv. 47956 (Pl. II:25).

Pentru această piesă nu am găsit analogii. Caracteristicile generale o încadrează perioadei analizate, reprezentând, probabil, o variantă de tranziție între modele.

26. Aplică de formă hexagonală, cu marginile curbate spre spate. În partea centrală prezintă decor vegetal (ca patru petale), iar marginile au fost ornamentate cu linii scurte, paralele, întrerupte de zone netede în „colțuri”, ce formează împreună o bordură. În zona bordurii are o perforație. A fost executată din bronz, prin turnare, iar pe spate are trei nituri de prindere: $\hat{I} = 2$ cm; $l = 2,16$ cm; MINAC inv. 41236 (Pl. II:26).

Cea mai apropiată analogie pentru această piesă am găsit-o la Dudeștii Vechi (sec. X)⁹⁵.

27. Aplică circulară cu decor fitomorf stilizat, adâncit⁹⁶, care încadrează un cerc de mici dimensiuni plasat în mijlocul zonei convexe. În zona bordurii a fost

⁸⁸ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 179, 194, Pl. VI/55, 195, Pl. VII/55.

⁸⁹ DRAGOTĂ 2006, p. 140, p. 237, Pl. XXVII/1-2, p. 264, Pl. LIV/13.

⁹⁰ SPINEI 1999, p. 312, Fig. 59/4-6; CURTA 2013, p. 163, 184, Fig. 2.

⁹¹ STANILOV 1993, p. 146, Fig. 6/13.

⁹² PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 72, 126, 186, 236, Pl. XLV/797-798.

⁹³ PLETNOV 2004, p. 231, Pl. 2/35A-35B.

⁹⁴ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 205-207, 276, Pl. XXXIV; DONCHEVA 2017, p. 189.

⁹⁵ OȚA 2008, p. 127, Pl. 24/14, 238.

puternic incizată un alt cerc, perlat superficial spre interiorul piesei. A fost executată din foaie de bronz, iar în zona bordurii prezintă două orificii mici situate în două puncte opuse, necesare pentru fixarea piesei de un obiect. A fost descoperită într-o locuință (Cpl. 4/2011, din SIB), în groapa de acces spre cuptorul menajer, la - 1,65 m față de actualul nivel de călcare, respectiv cu 0,30 m sub nivelul podelei. Diam. = 2,8 cm; MINAC inv. 49041 (Pl. II:27).

Piese similare au fost descoperite la Pliska (sec. XI)⁹⁷ și Odârca (sec. XI)⁹⁸.

28. Aplică circulară decorată cu trei cercuri concentrice adâncite, două plasate în centrul zonei concave. A fost executată din foaie de bronz și prezintă două orificii situate în puncte opuse, necesare pentru fixarea piesei de un obiect. În partea convexă prezintă spărturi ale suprafeței. A fost descoperită în umplutura unei locuințe (Cpl. 4/2011, din SIB, caroul 8, -1,20 m), spre colțul de nord-vest. Diam. = 2,4 cm; MINAC inv. 49042 (Pl. II:28).

Aplice similare au fost descoperite la Dinogetia-Garvăn (sec. XI-XII)⁹⁹, Tufani (prima jumătate a sec. XI)¹⁰⁰, Vetren¹⁰¹, Skala (primele decenii ale sec. XI)¹⁰² și în necropola de la Odârca (sec. XI)¹⁰³.

29. Aplică circulară, ușor convexă, cu decor geometric constând într-o zonă centrală adâncită în care se află patru globule reliefate. A fost executată din foaie de bronz și prezintă două orificii situate în puncte opuse, necesare pentru fixarea piesei de un obiect. A fost descoperită în umplutura unei locuințe (Cpl. 4/2011, din SIB, caroul 8, -1,20 m), spre colțul de nord-vest, împreună cu piesa anterioară. Diam. = 2,1 cm; MINAC inv. 49043 (Pl. II:29).

Pentru această piesă nu am găsit o analogie cât mai apropiată. Aplice circulare, ușor convexe, au fost descoperite în așezarea de la Dinogetia-Garvăn (sec. XI-XII)¹⁰⁴, la Vârșand (sec. X-XI)¹⁰⁵ și în necropola de la Odârca (sec. XI)¹⁰⁶.

30. Aplică circulară decorată cu două cercuri concentrice adâncite plasate în centrul zonei concave. A fost executată prin turnare, probabil din bronz, și este acoperită cu un metal alb. La întrepătrunderea zonei concave cu bordura îngustă, prezintă două orificii situate în puncte opuse, necesare pentru fixarea piesei de un obiect: Diam. = 2,2 cm; MINAC inv. 42133 (Pl. II:30).

⁹⁶ Decorul a fost realizat, probabil, în tehnica „au repoussé”, după cum a fost observat la Dinogetia-Garvăn; ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 293.

⁹⁷ STANILOV 1993, p. 148, Fig. 7/12; HENNING 2007, p. 698, Pl. 18/222.

⁹⁸ DONCHEVA-PETKOVA 2005, p. 140, 141, Fig. 21/326⁹, 290, Pl. XL/326⁹.

⁹⁹ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 291, Fig. 172/22, 293.

¹⁰⁰ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018, p. 394, 403, Pl. II/15, 404, Pl. III/15.

¹⁰¹ STANILOV 1993, p. 148, Fig. 7/3.

¹⁰² YOTOV & ATANASOV 1998, p. 110, 314, Pl. CXV/461.

¹⁰³ DONCHEVA-PETKOVA 2005, p. 138, Fig. 20/350³, 139.

¹⁰⁴ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 291, Fig. 172/23 și 28, 293.

¹⁰⁵ DRAGOTĂ 2014, p. 190-191, Fig. 109/12.

¹⁰⁶ DONCHEVA-PETKOVA 2005, p. 134, Fig. 19/1⁹, 376⁶, 376⁴.

Piesa are analogii la Skala (primele decenii ale sec. XI)¹⁰⁷. Aplice acoperite cu un metal alb au fost descoperite în centrul de prelucrare artistică a metalelor de la Zlatar, după cum menționam mai sus, dar forma lor era diferită.

31. Aplică circulară decorată pe margine cu un cerc perlat, iar în zona convexă cu o floare cu patru petale, dispusă în partea centrală, de la care pornesc patru linii ce coboară spre cercul perlat, împărțind suprafața piesei în părți egale. Are spărturi în zona convexă. A fost executată din foaie de bronz și prezintă două orificii situate în puncte opuse, care serveau la fixarea piesei de un obiect: Diam. = 3,1 cm; MINAC inv. 47959 (Pl. II:31).

Piesa este asemănătoare cu exemplare descoperite în așezarea de la Dinogetia-Garvăn (sec. XI-XII)¹⁰⁸, respectiv în necropolele de la Alba Iulia – în punctele Str. Brîndușei și Stația de Salvare – (a doua jumătate a sec. X și primul sfert al sec. XI)¹⁰⁹ și Odârci (sec. XI)¹¹⁰.

Capete de curea

32. Limbă de curea de formă dreptunghiulară, având un capăt rotunjit și unul cu trei protuberanțe. Pe avers se mai pot observa urmele unui decor geometric adâncit, constând într-un chenar ce conturează marginile piesei și două linii dispuse longitudinal în partea centrală, ce se închid sub formă de romb. Pe revers păstrează patru cuie de prindere, din care două dispuse în partea superioară. Piesa a fost descoperită în anul 2002, la decopertarea secțiunii SII, în stratul vegetal, 0-0,30 m¹¹¹. A fost executată din bronz, prin turnare: L = 4,5 cm; l = 1,34 cm; MINAC inv. 46174 (Pl. II:32).

O piesă aproape identică a fost descoperită în Bulgaria, la Samotino (sec. XI)¹¹². Capătul de curea de la Oltina prezintă unele analogii cu exemplare descoperite la Păcuiul lui Soare (sec. XI)¹¹³, Târgușor (sec. IX-X)¹¹⁴ și în așezarea de la Odârci (sec. IX-X)¹¹⁵, respectiv cu capete de curea aflate în colecția muzeului din Varna (sec. IX-X)¹¹⁶. Un model din plumb asemănător piesei de la Oltina se află în colecția Muzeului de Arheologie Varna (sec. X)¹¹⁷.

33. Limbă de curea de formă dreptunghiulară, având capătul păstrat sub formă de triunghi traforat spre interiorul piesei. Aversul a fost ornamentat cu decor geometric, constând într-o linie dispusă longitudinal și chenar lat, vălurit pe partea dinspre interiorul piesei, toate redată în relief. Pe revers păstrează trei

¹⁰⁷ YOTOV & ATANASOV 1998, p. 110, 314, Pl. CXV/458.

¹⁰⁸ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 291, Fig. 172/25, 293.

¹⁰⁹ DRAGOTĂ 2014, p. 189, Fig. 108/2, 230.

¹¹⁰ DONCHEVA-PETKOVA 2005, p. 136, 138, Fig. 20/109¹⁰.

¹¹¹ CHIRIAC, CUSTUREA, MATEI & ȘONKERKE 2003, p. 220.

¹¹² PLETNOV & PAVLOVA 1992, p. 198, Pl. IV/30, 210.

¹¹³ DIACONU & VÎLCEANU 1972, p. 154, 156, Fig. 63/1.

¹¹⁴ PARASCHIV-TALMAȚCHI & CUSTUREA 2012, p. 347, 350, 356, Pl. 2/9.

¹¹⁵ DONCHEVA-PETKOVA, NINOV & PARUSHEV 1999, p. 107, Pl. LI/697.

¹¹⁶ PLETNOV & PAVLOVA 1992, p. 177-178, 201, Pl. VII/54 și 59, 213-214.

¹¹⁷ PLETNOV 2004, p. 233, Pl. 3/41A-41B.

cuie de prindere. A fost executată din bronz, prin turnare: L păstrată = 2,36 cm; l = 1,2 cm; MINAC inv. 47968 (Pl. II:33).

O piesă asemănătoare, fragmentară, se află în colecția muzeului din Varna (sec. IX-X)¹¹⁸. Unele asemănări pot fi găsite la capetele de curea descoperite la Târgușor (sec. IX-X)¹¹⁹ și Pliska (sec. IX-X)¹²⁰.

34. Limbă de curea de formă dreptunghiulară, având un capăt ușor ascuțit. Pe avers prezintă două linii adâncite, paralele, plasate în partea superioară. Pe revers are două nituri de prindere. A fost executată din bronz, prin turnare: L = 2,45 cm; l = 1,1 cm; MINAC inv. 47967 (Pl. II:34).

Piesa prezintă analogii cu o limbă de curea descoperită la Pliska (sec. VIII)¹²¹. Ca decor și formă (dar nu ca modalitate de prindere de centură), acest capăt de curea se aseamănă cu piese din colecția muzeului din Varna (încadrate de V. Pletnov și V. Pavlova în tipul I) date, în general, între jumătatea sec. VII și începutul sec. IX¹²². Modalitatea de prindere poate restrânge datarea pentru exemplarul de la Oltina în a doua jumătate a acestui interval.

Discuții și concluzii

După cum s-a putut constata anterior, patru dintre piesele descrise în catalog (nr. 27, 28, 29 și 32) au fost descoperite în timpul desfășurării cercetării sistematice a așezării fortificate de la Oltina-„Capul Dealului”. Celelalte fac parte din colecția Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, reprezentând descoperiri întâmplătoare, anterioare deschiderii șantierului arheologic de aici. De altfel, după cum am precizat și cu alte ocazii¹²³, densitatea descoperirilor fortuite și importanța lor, prima datorată cu precădere exploatarei agricole intensive a terenului, au fost factori determinanți în inițierea cercetării sistematice a așezării.

Din punct de vedere cronologic, piesele din lotul prezentat aparțin, larg, secolelor VIII – XI. Cele mai multe aparțin perioadei de mijloc a intervalului precizat, secolelor IX-X. Descoperirea unor piese similare în contexte date în secolele VII/VIII-IX, respectiv în secolele VIII-X, determină o atenție sporită din partea noastră în analiza descoperirilor, acestea putând reprezenta posibile indicii de fondare a așezării în a doua jumătate a veacului al VIII-lea; însă acestea rămân doar teoretice, ele trebuind argumentate cu situații clare rezultate în timpul cercetării. Piesele care comportă o posibilă datare mai timpurie sunt aplicele de la nr. 1, 5 și 21, respectiv limba de curea de la nr. 34 din catalog.

Unele dintre piese au analogii în contexte date și în secolul al XI-lea (am putea spune relativ puține din acest lot). Dintre acestea, trei provin din umplutura aceleiași locuințe, de tip adâncit, Cpl. 4/2011. Aceasta s-a conturat, față

¹¹⁸ PLETNOV & PAVLOVA 1992, p.178, 201, Pl. VII/57, 214.

¹¹⁹ PARASCHIV-TALMAȚCHI & CUSTUREA 2012, p. 347, 350, 356, Pl. 2/9, cu observația că aceasta are decorul adâncit.

¹²⁰ KONSTANTINOV 2015, p. 204-205, 206, Fig. 4/5.

¹²¹ ALADZHOV *et al.* 2013, p. 56, 108, 220, Pl. V/6.

¹²² PLETNOV & PAVLOVA 1992, p. 160-161, 195, Pl. I/2-3.

¹²³ CUSTUREA *et al.* 2007, p. 250.

de nivelul actual de călcare, la -1,15 m și avea podeaua din lutuială la -1,35 m¹²⁴. Stratigrafic, Cpl. 4/2011 se afla sub Cpl. 2/2008; la rândul lui, a suprapus Cpl. 2/2012, tot o locuință adâncită, amenajarea cuptorului Cpl. 4/2011 ducând la distrugerea părții de sud a locuinței înregistrată în 2012¹²⁵. Cuptorul Cpl. 4/2011, construit din piatră, era amenajat în colțul de sud-est, vatra lui fiind cu 0,34 m mai jos decât nivelul podelei. În fața cuptorului, a cărui gură se afla spre vest, era groapa de acces. În această groapă de acces, aproape pe fundul ei, a fost descoperită aplica circulară cu decor fitomorf (nr. 27). Celelalte două (nr. 28 și 29) au fost găsite în umplutura locuinței, la 0,15 m mai sus de nivelul podelei, spre colțul de nord-vest. Pe baza inventarului, în cadrul căruia cele trei aplice au un loc important, și a caracteristicilor arhitecturale, Cpl. 4/2011 poate fi datat în intervalul deceniilor al doilea și al patrulea ale secolului al XI-lea.

Pe teritoriul istro-pontic, aplice circulare lucrate din foaie de bronz, cu orificii de prindere, erau cunoscute până acum în așezările de la Dinogetia-Garvăn¹²⁶ și Păcuiul lui Soare¹²⁷. În general, ele sunt atribuite populațiilor nomade¹²⁸, considerându-se că la Dunărea de Jos moda lor a fost adusă de pecenegi în primele decenii ale secolului al XI-lea¹²⁹.

Dintre ornamentele de centură, aplicele în formă de inimă (cordiforme) apar cel mai des în descoperirile specifice perioadei. Simple, cu decor incizat, în relief sau ajurat, acest tip s-a bucurat de o mare popularitate pe o arie vastă¹³⁰, atât pentru ornarea accesoriilor vestimentare, cât și ca piese de harnașament. În anumite situații, astfel de piese au fost realizate din metale prețioase, respectiv din bronz apoi suflate cu aur sau argint. În cadrul acestui tip, se remarcă subtipul aplica cordiformă, lată sau înaltă, cu decor vegetal incizat tip „ramură/crenguță”, cu sau fără bulbi spre exterior (nr. 18 la noi). Piese ale acestui subtip pot prezenta, ca elemente de prindere, nituri, cuie sau urechi¹³¹, ceea ce arată că puteau fi întrebuințate atât pentru obiectele din piele (centuri, genți etc.), cât și pentru cele din pânză, de care erau prinse prin coasere. Numărul semnificativ al descoperirilor, larga lor întrebuințare, prezența motivului „ramură” pe capete de curea pentru a forma seturi asortate, arată aprecierea de care s-a bucurat acest subtip în secolele IX-X¹³².

În așezarea de la Oltina-„Capul Dealului” aplicele cordiforme reprezintă aproape 50% din totalul aplicelor cunoscute până acum.

De tip cordiform (nr. 13, 14 și 25) sau nu (nr. 9, 26 și 29), unele piese par singulare în descoperiri și nu dispunem de analogii cât mai apropiate pentru ele. Nu excludem posibilitatea ca unele dintre acestea să nu aparțină perioadei medievale timpurii. Totuși unele trăsături, dar și analogii mai îndepărtate, par a

¹²⁴ CUSTUREA, TALMAȚCHI & ȘOVA 2012, p. 93.

¹²⁵ CUSTUREA, TALMAȚCHI & ȘOVA 2013, p. 96.

¹²⁶ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 291-293, Fig 172/19-23, 25, 27-28.

¹²⁷ DIACONU & BARASCHI 1977, p. 118-119, Fig. 95/7-8.

¹²⁸ BARNEA & ȘTEFĂNESCU 1971, p. 304.

¹²⁹ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 293; YOTOV & ATANASOV 1998, p. 110.

¹³⁰ BARNEA 1954, p. 222; PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 46; ABYZOVA & RYABCEVA 2008, p. 318; RYABCEVA 2013, p. 171-183.

¹³¹ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 214, Pl. XXIII/406-411, 215, Pl. XXIV/412-415.

¹³² DONCHEVA 2013, p. 154.

le include acesteia și, cu rezervele de rigoare, le-am încadrat lotului pe care îl analizăm. Spre exemplu, aplice cordiforme, cu sau fără decupaj în partea superioară, nedecorate sau cu chenar incizat, și aplice hexagonale cu marginile aduse spre spate, au fost descoperite în Rusia (în zona lacului Uelgi), în morminte datate larg între sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al XI-lea¹³³. Rezervele cele mai mari le avem în legătură cu piesa nr. 9 din catalog. Ea a fost executată prin batere, probabil pe foiță de cupru, ce pare a fi suflată cu argint. Tehnica de realizare și modalitatea de conturare a elementelor decorative prin motivul „șnur” reliefat sunt asemănătoare cu cele ale piesei de la nr. 8, dar aspectul general al acesteia denotă mai multă grijă în execuție. O piesă similară celei de la nr. 8, dar executată prin batere pe foiță ce pare de argint, a fost descoperită la Adamclisi¹³⁴. Așadar, o corespondență parțială cu piese ale perioadei ar exista. În aceeași tendință, amintim și cruciulițele realizate din foaie de cupru, un exemplar fragmentar provenind chiar din așezarea de la Oltina-„Capul Dealului”¹³⁵. Cruciulițele executate din foaie de aramă au fost descoperite și în cetatea Păcuiul lui Soare (sec. XI)¹³⁶, în apropierea acesteia pe dealul Dervent (din foaie de aramă aurită; sfârșitul sec. X sau începutul celui următor)¹³⁷, în așezarea de la Dinogetia-Garvăn (sec. XI-XII)¹³⁸ și pe teritoriul comunei Ciobanu (jud. Constanța)¹³⁹.

Realizarea obiectelor de podoabă din tablă de cupru reprezintă o practică utilizată pe o perioadă mai largă de timp și o întâlnim și în alte regiuni, nu numai în Dobrogea. În teritoriul est-carpatic ea este menționată atât pentru intervalul cronologic delimitat de sfârșitul secolului al VII-lea și, posibil, începutul secolului al IX-lea¹⁴⁰, cât și pentru secolele XIV-XV¹⁴¹. De altfel, arama se exploata în secolul al XIV-lea în Valahia și Transilvania, probabil și în Moldova, existența surselor locale de materie primă încurajând folosirea ei pentru o gamă variată de obiecte¹⁴². Întorcându-ne la aplica descoperită la Oltina, rămâne de urmărit dacă ea poate fi încadrată secolelor VIII-XI sau se va dovedi a aparține altei perioade.

În privința întrebuirii, considerăm că cea mai mare parte a pieselor din lotul prezentat constituie ornamente pentru curea. Șapte dintre acestea (nr. 8-9, 27-31) se pare că erau pentru îmbrăcăminte, perforațiile dispuse în zonele marginale ale acestora ajutând la fixarea lor prin coasere pe un suport textil¹⁴³. Lipsa perforațiilor la piesa nr. 9 considerăm că nu reprezintă un inconvenient în

¹³³ BOTALOV 2017, p. 270, 303, Fig. 17/7, 14.

¹³⁴ PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014, p. 171, 194, Pl. VI/9, 195, Pl. VII/9.

¹³⁵ CUSTUREA & PARASCHIV-TALMAȚCHI 2009, p. 486, 491, Pl. I/4a-b.

¹³⁶ DIACONU & BARASCHI 1977, p. 126127, Fig. 99/1, 4, 6, 10, 20.

¹³⁷ DIACONU 1984, p. 161-162, Fig. 2.

¹³⁸ ȘTEFAN *et al.* 1967, p. 358-362, Fig. 191/13 și 192/13.

¹³⁹ BARNEA 1981, p. 140; DIACONU 1984, p. 162; CUSTUREA & PARASCHIV-TALMAȚCHI 2009, p. 488.

¹⁴⁰ TEODOR 2011, p. 49 (unde se menționează descoperirea a „două aplice simple de formă patrulateră lucrate din tablă de aramă”).

¹⁴¹ NEAMȚU, NEAMȚU & CHEPTEA 1980, p. 78, 81-82.

¹⁴² NEAMȚU, NEAMȚU & CHEPTEA 1980, p. 78.

¹⁴³ OȚA 2008, p. 116; DRAGOTĂ 2014, p. 188.

acest sens, ele urmând a fi realizate, probabil, la momentul coaserii cu un obiect ascuțit, aplica fiind subțire. Aplicele cu nituri și cuie înfrumusețau cu precădere obiectele din piele. O parte a acestora din urmă puteau fi întrebuințate pentru împodobirea vestimentației feminine. Piesa nr. 26, cu perforație în partea inferioară, poate reprezenta jumătatea superioară a unei aplice duble, asemănătoare modelului pandantivilor dublii cordiformi, tip considerat podoabă tipic feminină, folosită pentru decorarea marginilor vestimentației, gulerului sau a altor zone¹⁴⁴. Aplicele tip rozetă puteau împodobii genți¹⁴⁵, piese de port sau tolbe de săgeți¹⁴⁶, respectiv piese de harnașament¹⁴⁷.

În anul 2002 Muzeul de Arheologie din Varna a achiziționat peste 1000 de diferite obiecte turnate în plumb, reprezentând modele folosite în ateliere de prelucrare artistică a metalelor. Despre o parte dintre acestea se știa că au fost descoperite în apropiere de Nadarevo, ceea ce a dus la presupunerea existenței aici a unui centru de producție artistică a metalelor din perioada medievală timpurie¹⁴⁸, presupunere ce a fost confirmată câțiva ani mai târziu¹⁴⁹. Alte două centre au fost identificate la Novosel și Zlatar, primul cercetat între 2002-2009, al doilea inaugurat în 2007 și aflat (ca și cel de la Nadarevo) încă în desfășurare cu săpătura arheologică în 2016¹⁵⁰. Numărul obiectelor metalice descoperite până în 2016 depășea 3000 de exemplare, fapt ce arată amploarea activității desfășurată în aceste centre de producție, datate în prima jumătate-mijlocul secolului al X-lea¹⁵¹.

O parte semnificativă a pieselor descoperite la Oltina-„Capul Dealului” își găsește analogii în cele trei centre menționate anterior sau în lotul modelelor din plumb provenit din nord-estul Bulgariei și aflat în colecția muzeului din Varna, fapt ce reiese și din prezentările făcute în catalog. Acestea pot fi produse ale meșterilor bulgari din centrele menționate sau din altele încă nedescoperite. Pentru câteva putem presupune că reprezintă încercări ale unor nespecialiști, de la Oltina sau din alte așezări. În această situație s-ar putea afla piesele neglijent realizate (rebuturi?) de la nr. 15 și 24 din catalog.

Descoperirea unui atelier de forjărie și confecționat obiecte de podoabă la Echimăuți, în care a fost găsită o garnitură de curele ce se pare că a fost reparată aici¹⁵², relevă și posibilitatea existenței unor ateliere mai mici, locale, neîncadrate unor centre specializate precum cele de la sud de Preslav.

Mai aproape de așezarea de la Oltina, putem menționa descoperirea la Păcuil lui Soare a unui tipar pentru mulat rozete din foiță de aur, fapt ce ar dovedi prezența unui meșter bijutier în cetate, în secolul al XI-lea¹⁵³. Pentru aceeași perioadă, numeroase obiecte finite, în curs de finisare, rebuturi sau deșeuri susțin funcționarea, în apropierea porții de nord a cetății, a unui atelier de

¹⁴⁴ OȚA 2008, p. 119; DRAGOTĂ 2014, p. 194.

¹⁴⁵ ABYZOVA & RYABCEVA 2008, p. 317.

¹⁴⁶ OȚA 2008, p. 116.

¹⁴⁷ PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995, p. 35-36, 121, 137, Pl. IV/58-61.

¹⁴⁸ PLETNOV 2004, p. 228-240.

¹⁴⁹ DONCHEVA 2010, p. 16-36; DONCHEVA *et al.* 2017, p. 75.

¹⁵⁰ BONEV & DONCHEVA 2013, 189-200; DONCHEVA *et al.* 2017, p. 75.

¹⁵¹ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 307, 316, 320; DONCHEVA 2017, p. 189-190.

¹⁵² ABYZOVA & RYABCEVA 2008, p. 317.

¹⁵³ DIACONU & VÎLCEANU 1972, p. 158-159.

bijutier, în care erau produse diverse obiecte din plumb (lunule, cruciulițe, cataramе, aplice¹⁵⁴, inele, cercei, astragale etc.)¹⁵⁵. Nu este exclus ca în acest atelier, neidentificat în teren și probabil înghițit de apele Dunării, ca o bună parte a cetății, să se fi produs și obiecte din alte materii prime, precum cataramе din bronz sau garnituri de îmbrăcăminte¹⁵⁶.

Raritatea unora din piese (spre exemplu nr. 14 și 26), poate indica descoperirea acestora în afara zonei curențe de folosire, fiind probabil produse ale unor ateliere mai îndepărtate. Altele, precum piesa nr. 25, pare a reprezenta o „variantă de tranziție”¹⁵⁷ între modele.

După cum s-a putut observa, caracteristicile generale ale multora dintre aplicile descoperite la Oltina le atribuie grupelor obiectelor specifice zonei dunărene. Analogiile, prezența unor modele din plumb și a unor tipare în centrele de prelucrare artistică a metalelor aflate la sud de Preslav, restrâng, pentru numeroase piese, teritoriul la Primul țarat bulgar și aria lui de influență. Există, după cum menționam anterior, câteva exemplare singulare ce par a fi aduse din zone mai îndepărtate. Totuși, după formă, tehnică de lucru și decor, cu rezervele de rigoare, considerăm că măcar o parte dintre ele pot fi încadrate datării largi a lotului de ornamente de centură din așezarea de la Oltina-„Capul Dealului”, respectiv secolele VIII – XI.

BIBLIOGRAFIE

ABYZOVA & RYABCEVA 2008 – E. Абызова, С. Рябцева, *О находках предметов ремешной и сумочной гарнитуры средневекового времени с городища Екимэуць в Молдове*, Tyragetia S.N. 2 (17)/1 (2008), p. 311-318.

ALADZHOV & GRIGOROV 2009 – А. Аладжов, В. Григоров, *Коланни апликации и накрайници от обект в реперен квадрат В-11 във вътрешния град на Плиска*, în: Б. Петрунова, А. Аладжов, Е. Василева (eds.), *Laurea. In honorem Margaritae Vaklinova*, Vol. I, София, 2009, p. 185-190.

ALADZHOV *et al.* 2013 – А. Аладжов, Я. Димитров, С. Стаменов, В. Стаменова, Х. Стоянова, С. Иванов, С. Стойчев, *Археологическа карта на Плиска*, София, 2013.

ATANASOV & IORDANOV 1994 – Г. Атанасов, Ив. Йорданов, *Средновековният Ветрен на Дунав*, Шумен, 1994.

ATANASOV, IOTOV & MIHAJLOV 2011 – G. Atanasov, V. Iotov, K. Mihajlov, *The medieval fortress (beginning of 9th - beginning of 11th c.) near the village of Okorsh, Silistra province*, CCDJ 28 (2011), p. 220-239.

BARNEA 1954 – I. Barnea, *Elemente de cultură materială veche rusească și orientală în așezarea feudală (secolele X-XII) de la Dinogetia (regiunea Galați)*, Studii și referate privind istoria României, partea I-a, București, 1954, p. 197-228.

BARNEA 1981 – I. Barnea, *Arta creștină în România*, Vol. II, *Secolele VII-XIII*, București, 1981.

¹⁵⁴ Este menționată o aplică spiralată din plumb, DAMIAN 1992, p. 316-318, Fig. 5/7.

¹⁵⁵ DAMIAN 1992, p. 315-321.

¹⁵⁶ DIACONU 1987, p. 118-119; DAMIAN 1992, p. 321.

¹⁵⁷ BONEV & DONCHEVA 2011, p. 317.

BARNEA & MITREA 1959 – I. Barnea, B. Mitrea, *Săpăturile de salvare de la Noviodunum (Isaccea) (r. Tulcea, reg. Constanța)*, MCA 5 (1959), p. 461-473.

BARNEA & ȘTEFĂNESCU 1971 – I. Barnea, Ș. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei*, Vol. III, *Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971.

BONEV 1993 – С. Бонев, *Архитектурен комплекс в Преслав*, Преслав 4 (1993), p. 56-78.

BONEV & DONCHEVA 2011- С. Бонев, С. Дончева, *Старобългарски производствен център за художествен метал при с. Новосел, Шуменско, Велико Търново*, 2011.

BONEV & DONCHEVA 2013 – С. Бонев, С. Дончева, *Ранносредновековен център за металоластика в околностите на Новосел, Шуменско (предварително съобщение за разкопките през 2004-2006 г.)*, Добруджа 24-25 (2013), p. 189-200.

BOTALOV 2017 – С. БОТАЛОВ, *Погребальный комплекс Уелги и некоторые наблюдения на предмет угорского и мадьярского культурогенеза*, în: Türk Attila (ed.), HADAK ÚTJÁN XXIV. A népvándorlások fiatal kutatóinak XXIV. Konferenciája Esztergom, 2014 november 4–6./ Conference of Young Scholars on the Migration Period. November 4–6, 2014, Esztergom, *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 3/2 (2017), p. 267-333.

CHANGOVA 1983 – И. Чангова, *Към проучването на старобългарската металоластика IX-X в.*, Преслав 3 (1983), p. 198-203.

CHIRIAC, CUSTUREA, MATEI & ȘONKERKEKE 2003 – C. Chiriac, G. Custurea, I. Matei, L. Șonkerkeke, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța*, în CCAR. Campania 2002, A XXXVII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Covasna, 2-6 iunie 2003, București, 2003, p. 220.

CURTA 2013 – F. Curta, *The image and archaeology of the Pechenegs*, *Banatica* 23 (2013), p. 143-202.

CUSTUREA & PARASCHIV-TALMAȚCHI 2009 – G. Custurea, C. Paraschiv-Talmațchi, *Obiecte creștine descoperite la Oltina (jud. Constanța)*, *Pontica* 42 (2009), p. 485-492.

CUSTUREA et al. 2007 – G. Custurea, C. Talmațchi, A. Mototolea, C. Chiriac, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța. Punct: „Capul Dealului”*, în CCAR. Campania 2006. A XLI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Tulcea, 29 mai-1 iunie 2007, București, 2007, p. 250-251.

CUSTUREA, TALMAȚCHI & ȘOVA 2012 – G. Custurea, C. Talmațchi, C. Șova, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța, punct „Capul Dealului” – Sectorul B*, în CCAR. Campania 2011. A XLVI-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Târgu Mureș, 23-26 mai 2012, București, 2012, p. 92-93.

CUSTUREA, TALMAȚCHI, ȘOVA 2013 – G. Custurea, C. Talmațchi, C. Șova, *Oltina, com. Oltina, jud. Constanța, punct „Capul Dealului” – Sector B*, în CCAR. Campania 2012. A XLVII-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Craiova, 27-30 mai 2013, Iași, 2013, p. 95-96.

DAMIAN 1992 – O. Damian, *Despre un atelier pentru confecționat piese din plumb de la Păciul lui Soare*, *Pontica* 25 (1992), p. 309-321.

DIACONU 1969 – P. Diaconu, *Einige Zierräte und Zaumzeugstücke von Păciul lui Soare*, *Dacia N.S.* 13 (1969), p. 501-505.

DIACONU 1984 – P. Diaconu, *Documente vechi creștine în Dobrogea*, *Pontica* 17 (1984), p. 157-168.

DIACONU 1987 – P. Diaconu, *Despre unele meșteșuguri de la Păciul lui Soare (sec. X-XI)*, *CCDJ* 3-4 (1987), p. 115-121.

DIACONU & BARASCHI 1977 – P. Diaconu, S. Baraschi, *Păciul lui Soare. Așezarea medievală (secolele XIII-XV)*, Vol. II, București, 1977.

DIACONU & VÎLCEANU 1972 – P. Diaconu, D. Vîlceanu, *Păciul lui Soare. Cetatea bizantină*, Vol. I, București, 1972.

DONCHEVA 2012 – S. Doncheva, *Metal Art Production in Medieval Bulgaria. Jewelry craftsmanship in Bulgaria at the Middle Ages*, Saarbrücken, 2012.

DONCHEVA & NIKOLOV 2010 – S. Doncheva, N. Nikolov, *An Early Medieval Lead Mould for the Production of Wax Models from the Region of Preslav, NE Bulgaria*, *Archaeologia Bulgarica* 14/1 (2010), p. 81-92.

DONCHEVA *et al.* 2017 – S. Doncheva, I. Penev, G. Tsekova, E. Furu, Z. Szikszai, I. Uzonyi, *Elemental Composition of Artefacts Found at the 10th Century Decorative Metalwork Centre near Nadarevo, Region of Targovishte, Bulgaria*, *Archaeologia Bulgarica* 21 (2017), 1, p. 75-88.

DONCHEVA 2004 – С. Дончева, *За един вид орнаментална украса в ранносредновековната българска металопластика*, *Преслав* 6 (2004), p. 212-227.

DONCHEVA 2010 – С. Дончева, *Метални украси от производствения център при с. Надарево, Търговищко, Паметници, реставрация, музеи* 3-6 (2010), p. 16-36.

DONCHEVA 2013 – С. Дончева, *Реконструкция на коланни гарнитури по материали от ранносредновековния център за металопластика при с. Златар, Преславско*, *Преслав* 7 (2013), p. 152-170.

DONCHEVA 2017 – С. Дончева, *Ювелирныe производственные комплексы X века вблизи Преслава. Технологии производства*, *Stratum plus* 5 (2017), p. 189-204.

DONCHEVA-PETKOVA 2005 – Л. Дончева-Петкова, *Одърци. Некрополи от XI век*, Vol. 2, София, 2005.

DONCHEVA-PETKOVA, NINOV & PARUSHEV 1999 – Л. Дончева-Петкова, Л. Нинов, В. Парушев, *Одърци. Селище от Първото българско царство*, Vol. I, София, 1999.

DRAGOTĂ 2006 – A. Dragotă, *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și Europa Centrală și de Sud-Est (secolele IX-XI)*, Alba Iulia, 2006.

DRAGOTĂ 2014 – A. Dragotă, *Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI)*, Cluj-Napoca, 2014.

FLORESCU, FLORESCU & DIACONU 1958 – Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică*, Vol. I, București, 1958.

HENNING 2007 – J. Henning, *Catalogue of archaeological finds from Pliska*, în: J. Henning, (ed.), *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium*, Vol. 2, *Byzantium, Pliska, and the Balkans*, Berlin / New York, 2007.

YOTOV & ATANASOV 1998 – В. Йотов, Г. Атанасов, *Скала. Крепост от X-XI век до с. Кладенци, Тервелско*, София, 1998.

KONSTANTINOV 2015 – К. Константинов, *Метални накити и коланни гарнитури от разкопките на комплекса при южния сектор на западната крепозна стена в Плиска*, *Плиска-Преслав* 11 (2015), p. 199-216.

MAYSTORSKI 2004 – Г. Майсторски, *Костени пуансони от Велики Преслав*, *Преслав* 6 (2004), p. 267-272.

MITREA 1988 – B. Mitrea, *La nécropole birituelle de Sultana. Résultats et problèmes*, *Dacia* N.S. 32 (1988), 1-2, p. 91-139.

MOMCHILOV 2015 – Д. Момчилов, *Старобългарски апликации от Маркели*, *Плиска-Преслав* 11 (2015), p. 401-418.

NEAMȚU, NEAMȚU & CHEPTEA 1980 – E. Neamțu, V. Neamțu, S. Cheptea, *Orașul medieval Baia în secolele XIV-XVII. Cercetările arheologice din anii 1967-1976*, Vol. 1, Iași, 1980.

OȚA 2008 – S. Oța, *Orizonturi funerare din Banatul istoric (secolele X-XIV)*, Sibiu, 2008.

PARASCHIV-TALMAȚCHI 2018 – C. Paraschiv-Talmațchi, *Early Medieval belt decorations discovered in Southern Dobruđa*, în: D. Aparaschivei, G. Bilavski (eds.), *Studia Romana et Mediævalia Europænsia. Miscellanea in honorem annos LXXXV peragentis Professoris emeriti Dan Gh. Teodor oblata*, București / Brăila, 2018, p. 387-404.

PARASCHIV-TALMAȚCHI & CUSTUREA, 2012 – C. Paraschiv-Talmațchi, G. Custurea, *Clothing Accessories Ornaments Found in Dobruđa*, *Pontica* 45 (2012), p. 345-360.

PARASCHIV-TALMAȚCHI, TALMAȚCHI & ȘOVA 2014 – C. Paraschiv-Talmațchi, G. Talmațchi, C. Șova, *Repere arheologice medieval-timpurii în zona Adamclisi (jud. Constanța)*, Revista Bistriței 28 (2014), p. 164-196.

PLETNOV 2004 – В. Плетнѡв, *Производството на коланни гарнитури в ранносредновековна България*, Преслав 6 (2004), p. 228-240.

PLETNOV & PAVLOVA 1992 – В. Плетнѡв, В. Павлова, *Ранносредновековни ремъчни накрайници във Варненския Археологически Музей*, Известия Варна 28 (1992), p. 158-223.

PLETNOV & PAVLOVA 1994-1995 – В. Плетнѡв, В. Павлова, *Ранносредновековни ремъчни апликации във Варненския археологически музей*, Известия Варна 30-31 (45-46) (1994-1995), p. 24-239.

RYABCEVA 2013 – С. Рябцева, *О балканских связях населения прудо-днестровского региона. По материалам находок предметов цветной металлообработки*, Преслав 7 (2013), p. 171-183.

RÉVÉSZ 2014 – L. Révész, *The Era of the Hungarian Conquest. Permanent Exhibition of the Hungarian National Museum*, Budapest, 2014.

SPINEI 1999 – V. Spinei, *Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII*, Iași, 1999.

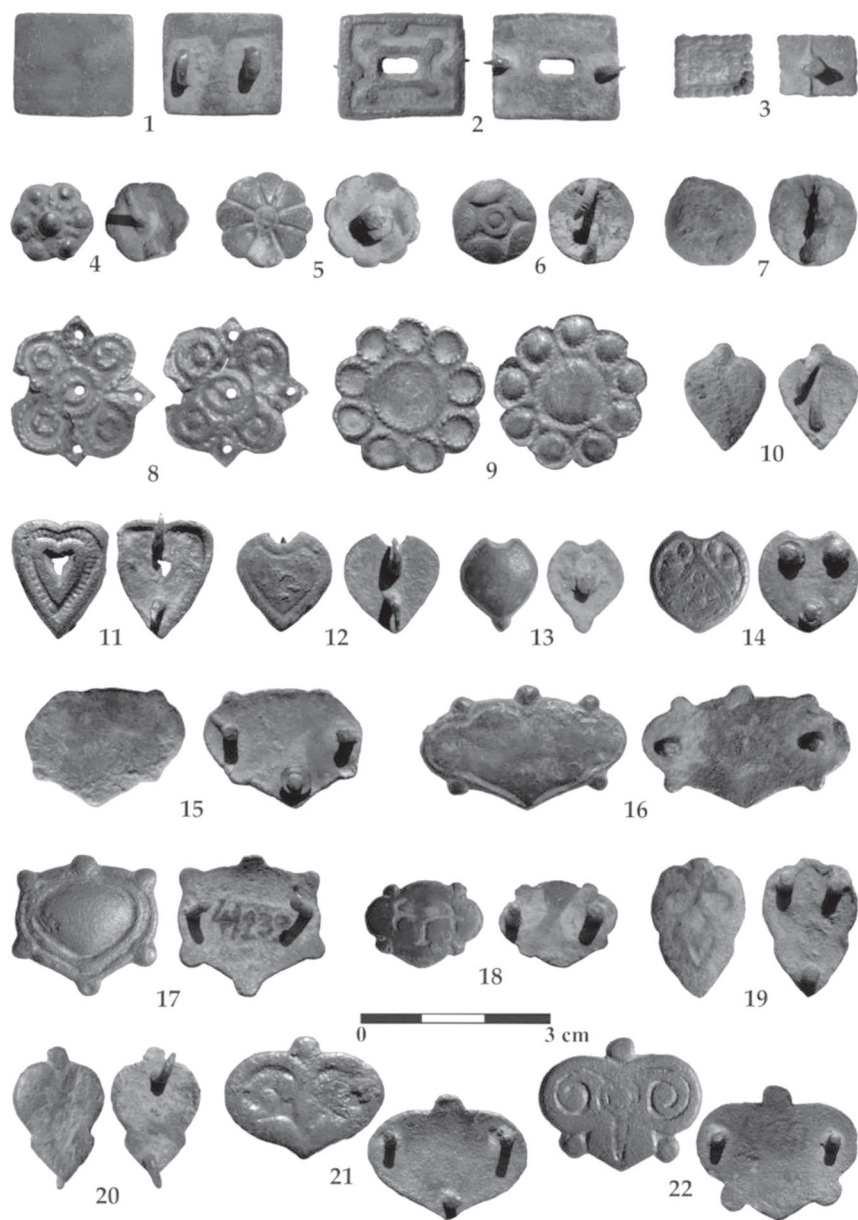
STANILOV 1991 – С. Станилов, *Старобългарски ремъчни украси от Националния археологически музей*, Разкопки и проучвания 22 (1991), p. 5-70.

STANILOV 1993 – С. Станилов, *Преславското съкровище и произходът на старобългарската металоластика*, Преслав 5 (1993), p. 138-164.

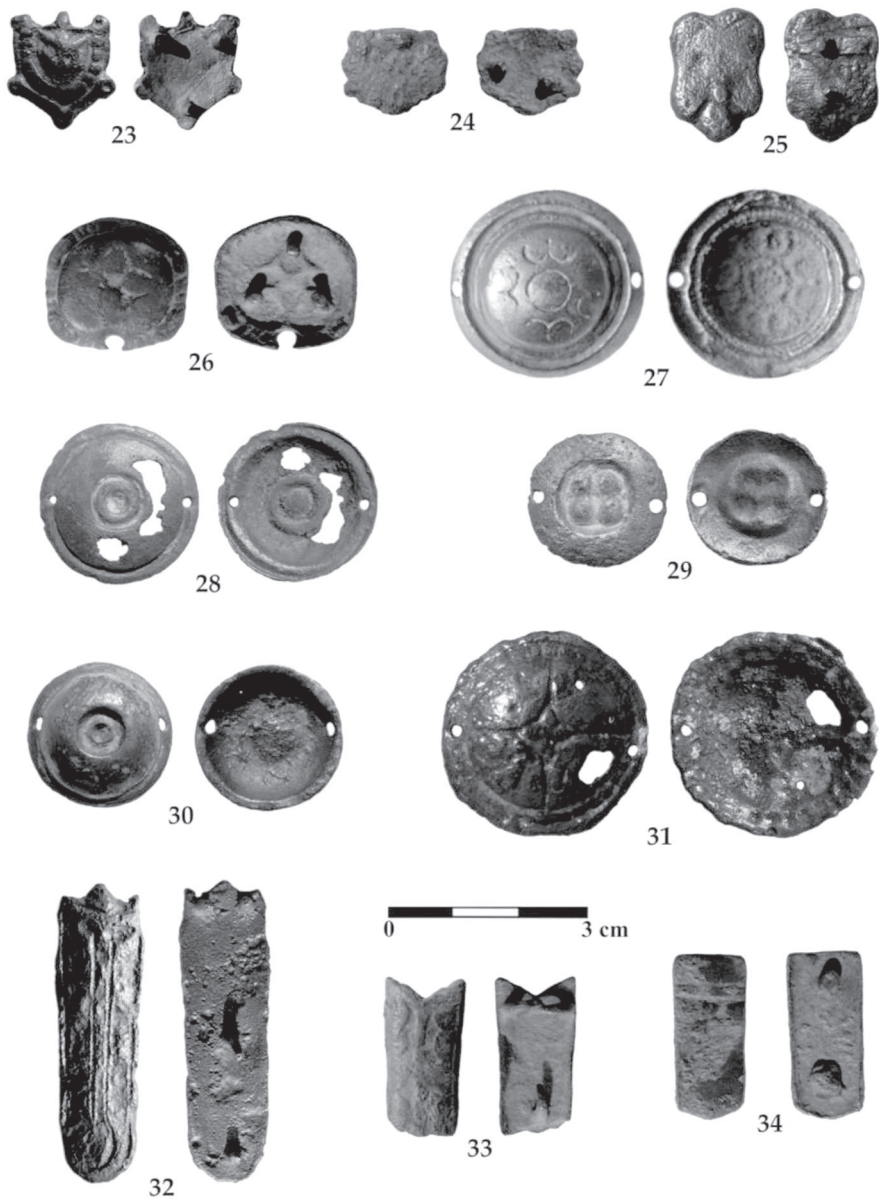
ȘTEFAN et al. 1967 – Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogetia. I. Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn*, București, 1967.

TEODOR 2011 – D. Gh. Teodor, *Un centru meșteșugăresc din evul mediu timpuriu. Cercetările arheologice de la Lozna-Botoșani*, Brăila, 2011.

ZIRRA 1963 – V. Zirra, *Двубрядовый могильник раннефеодальной эпохи в Капул Виилор-Истрия*, Dacia N.S. 7 (1963), p. 355-412.

Pl. I.

Pl. II.